

Јелица Р. Стојановић
Филозофски факултет у Никшићу
Студијски програм за српски језик
и књижевност

УДК: 316.7(=163.41)
003.349(091)
811.163.41'272:316.75

ЗНАЧАЈ ЋИРИЛИЦЕ ЗА КОНТИНУИТЕТ И ИДЕНТИТЕТ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КУЛТУРЕ

Апстракт: Циљ нашег рада је да представимо континуитет и значај ћирилице за идентитет српског језика, књижевности, културе, духовности, писма и писмености, те да укажемо на историјске моменте који нијесу били наклоњени очувању ћирилице.

Кључне ријечи: ћирилица, очување, забрана, српски језик, континуитет, идентитет, именовање.

1. Шта је представљала ћирилица за Србе и српску историју кроз вјекове, и што би требало да представља и данас (ако јој схватамо значај) говоре како ријечи оних који су радили на њеном потискивању и(ли) уништавању, као симболу српства и показатељу богатог историјског наслеђа, тако и оних који су је бранили и штитили. Илустроваћемо то помоћу два примјера.

Генерал Саркотић, као представник војних власти у БиХ за вријеме Првог свјетског рата значај ћирилице за српску историју, културу, идентитет, схватио је и изразио боље од нас самих. Саркотићеве су ријечи: „treba Srbima ćirilicu kao borbeno sredstvo učiniti neupotrebljivim”, односно, потребно је „da ćirilicu uklonimo iz javnog života i oduzmemo joj srpski nacionalni karakter”. „I pošto je 'po shvatanju južnoslovenskih naroda ćiriličko pismo izraz srpskog jezika', onda je i ćirilica veleizdajnička pa zato mora biti protjerana”. Korbatin je predlagao da za onoga ko se ogriješi o zabranu ćirilice predvidi novčana kazna u iznosu od 50 do 1000 kuna” (Okuka 2006: 96, 97).

На другој страни, такође за вријеме Првог свјетског рата, забрањена је 1916. године употреба ћирилице у Црној Гори. У војној команди у Даниловграду, 19. октобра 1916. године, 14 учитеља подношењем отказа на службу, побунило се због укидања ћирилице у школама и увођења латинице, која је наметана напоредо са хрватским школским програмима, уџбеницама, чак и учитељима, који су довођени из Хрватске и БиХ. Учители су због побуне убрзо ухапшени и стављени пред војни суд. Једно од њихових образложења, за непристајање на учитељску службу без ћирилице, гласило је: „Ћирилица

је српска историја – артерија, аорта српског национализма, а ми смо спремни да будмо српски учитељи и нећемо да будемо анационални... Ћирилицом су исписани сви културни трагови нашег народа, а не представити националну историју значило би одрећи се прошлости, садашњости и будућности” (Радоњић 2000: 9 према Матовић 2011: 34).

2. Историјски континуитет ћирилице на српском језичком простору може се пратити кроз вјекове. Од мисије светих Ћирила и Методија почиње и тече велика, континуирана, препознатљива и обоготворена, христјанизована словенска писменост. Срби су знатни и значајни насљедници ћирилометодијевске мисије, традиције и мисли, удио српског језика у старословенском је велики, српска редакција старословенског језика једна је од најстаријих, најпрепознатљивијих, утемељених и веома богатих.¹

Ћирилица, као старословенско насљеђе и српског језика, остала је везивна нит српског језика кроз вјекове на широком простору докле је допирала.

Подручје распрострања и присуства ћирилице обухватало је све земље које су у раном средњем вијеку икад потпадале под српску државу (и писменост). Ћирилицом се писало и у Рашкој, и у Зети, Хуму, у цијелој Босни,² и у приморју (у великој мјери) све до доњег тока Цетине. Ћирилицом се писало и у Дубровнику,³ Далмацији; Славонији;⁴ ћирилица је била дипломатско писмо

---

¹ *Маријино јеванђеље*, старословенски споменик писан глагољицом негдје крајем 10. и почетком 11. вијека, настало је, судећи према неким српским језичким цртама које садржи, на српском језичком простору. То би говорило у прилог веома раном настанку српске редакције старословенског језика (Грковић-Мејџор 2011: 46).

² „Босански фрањевци су дуго одбијали да штампају своја дела латиницом, понављајући речи фра И. Бандулавића да је тешко писати домаће речи латиничким словима и посебно ‘трудно’ јасно изговорити неки глас означен са више словних знакова. У филолошком приручнику (*Начин добар за њисаји наше домаће ричи латинскимли слови*) каже се да се појединачни латински знак или група знакова ‘гласи (изговара) осетно (јасно) каконо и (одговарајући) ћирилски или сербски гласи’. То недвосмислено показује да је тада ћирилица била општепознато писмо. Занимљиво је да аутор ове језичке расправе поистовећује термине ‘ћирилски и српски’, одосно појам ћирилично писмо и појам српски језик на исти начин као што су чинили и стари Дубровчани” (Летић 2012: 140).

³ „Ћирилица је такођер од памтивека у великом поштовању и употреби била и код словенских и босанско-херцеговачких католика и мухамедоваца. Ови потоњи употребљавали су је редовно у својој међусобној кореспонденцији и у кореспонденцији са крајишким аустријским и другим заповедницима – па је налазимо и на мухамединским надгробним споменицима. А католички фратри, већ од 16. века, почињу штампати своје књиге за римокатолике по Херцеговини, Босни и Славонији српским језиком и ћирилицом, коју изричито називају и српским писмом... У Славонији, међу римокатолицима, почела је да истискује ћирилицу – латиница тек од другог деценија 18. века, када су почели у њу долазити световни свештеници и калуђери римски из Хрватске, ну ми имамо податке, да су се фрањевци томе опирали и у четвртм деценију тога века” (Грујић, у: Милосављевић 2002: 417).

⁴ „Колендић наводи један његов (Ивана Бундулића, истакла Ј. С.) запис на италијанском о ‘српској’ књизи у Дубровнику: ‘У једној српској књизи, гдје су посланице и јеванђеља, што се српски читају преко цијеле године, чита се на концу, српски ово’” Колендић 1964, у: Летић

турског, угарског и румунског двора (Ивић 2001: 135, 139).⁵ Присуство и углед ћирилице били су велики, не само на Балканском полуострву већ и у цијелој Европи, нарочито од 15. до 17. вијека, а може се рећи, чак и до 19. вијека, од када почиње неповољан период по статус ћирилице.

3. Ћирилица се кроз историју на просторима докле је допирао утицај српског језика и, преко њега, писма, често називала српско писмо. То је уобичајен назив на штокавском подручју, а и у окружењу, уколико се писмо именовало (и тиме назив прецизирао, у односу на, нпр., руску, бугарску... ћирилицу, односно ћирилицу неког другог језика). За то имамо сакупљених и објављених близу сто примјера (са простора Рашке, Зете, Боке, Хума, Босне, Дубровника, Славоније, Цавтата, Задра, на млетачком, аустријском, турском... двору; у Ватикану, у записима Енглеца, Француза... Тако је, наравно, и на просторима Црне Горе (о именовану језика у старој писаној споменичкој грађи детаљније: Стојановић 2012).

Веома рано појављује се и штампа за српску ћирилицу („србски карактери”, како је често називају, уколико је нешто штампано српским језиком). Најстарија српска књига штампана ћирилицом, *Окѣиоих ѣрвоѣласник* (1494/1495), из Црнојевића штампарије, само је 2–3 године млађи од најстарије ћириличне књиге, штампане у Кракову, гдје је почев од 1491. г. Швајполт Фиола, родом Њемац, штампао рускословенске књиге. Након ове, отварале су се штампарије у којима су штампане књиге на српском језику и ћирилицом на разним мјестима. Тураћ Црнојевић за свој подухват каже: „видѣћи како су цркве остале без светих књига... подстакнут Светим Духом... саставих форме” заједно са „смерним свештеником монахом Макаријем од Црне Горе” (који је први ћирилички штампар на јужнословенском простору). Штампарија је радила 1493–1496. године, из ње је изашло пет књига. За српско штампарство веома је значајан продужетак рада Вуковића штампаријом у Млецима. Божидар Вуковић Подгоричанин, „отачаством од града званог Подгорица”, оснивач је и власник најзначајније српске штампарије у 16. вијеку („најважнији и главни

2012: 139)... а „Дубровчанин дум Никола Фиоровић је 1601. ’својом руком, српскијем словима’ написао свој тестамент с образложењем ’да се боље разумије’” (Исто: 72).

⁵ „Углед ћирилице био је увек врло велики, на целом Балканском полуострву и далеко преко његових граница, а највећи беше од 15. до 17. века, те из тог доба сретамо доста историјских споменика ћирилицом писаних и по јужним и источним крајевима Хрватске. Тако ћирилицом пишу кнезови Нелепићи, Таловци, Иван (Анж) Франкопан, Кеглевићи; а у најновије доба научно је установљено, да је Никола Јуришић увек само ћирилицом потписивао се, па и на званичним државним актима, из чега се врло вероватно изводи, да он другог писма ни познавао није. Но, у северозападним крајевима хрватским, где није могао допрети утицај српски, није се ни ћирилица никад употребљавала, све до доласка Срба у те крајеве; а када се Срби и туда населише, они су и даље ћирилицу као своје народно и црквено писмо употребљавали; – исто онако као и на старим огњиштима својим” (Грујић, у: Милосављевић 2002: 417).

за српски језик”, како га квалификује његов син Вићенцо), која је у Венецији радила под њим у распону од 20 година (1519–1521; 1536–1539). Божидар се служио и латинским именом Дионизио, више пута се идентификује као „Дионисије Србин” („*Dionixio servo*”), „од српске нације” и сл. (Пешикан 1994: 80). Године 1521. записује да је, видећи како други народи штампају своја „писанија” пожелио да штампа „и наша српска, а такође и бугарска” слова (Јовановић 1994: 53).⁶

Вићенцо Вуковић, син је и наслједник знаменитог штампара Божидара Вуковића. Настављајући и наслјеђујући уводне дјелове у књигама свог оца, понавља жељу да „у крајевима Србије и Рашке и другим крајевима који су потчињени опаком Турчину”, надомјести оно што су уништили и разграбили Смаилћани” (Пешикан 1994: 85). Вићенцо Вуковић, са ортаком, „тражи искључиву дозволу да штампа књиге језиком и словима српским (*in lingua et caractere serviano*) ради опште добробити народа и језика српског (*della nation et lingua serviana*)”, (Јовановић 1994: 53). Добио је право штампања српских књига за 25 година; 1542. године уговара продају 32 књиге „српске штампе” (*stampe serviane*) у Шибенику (Пешикан 1994: 84). У молби, на основу које су Млечани дали њему и његовом ортаку дозволу и привилегију за штампање, истиче се „да је српска нација онако уништена у поплави невјерника”, да ће се књиге штампати „ради свеопште добробити српске нације и језика, као и ради нарастања хришћанске вјере”, а такође каже и да књиге треба „хришћане српског језика да очувају у вјери”, а не да их преобрате (Пешикан 1994: 85). Такође се и у записима кардинала Гиљерма Сирлета (а и код других католичких великодостојника), који се помиње као „заштитник српског језика” и „заштитник Срба”, „Вићенцо помиње као ’Ђовани Вићенцо Србин’ или ’споменути Србин’” (Пешикан 1994: 83).⁷

У документима везаним за дјелатност штампарије Вуковића на више мјеста се њене књиге и документа називају изричито српским, као и што за

---

⁶ Кроз све Божидарове штампане предговоре, поред духовних мотива, провијава свијест о великом злу које је нашло српски народ и његову цркву падом под Турке, трудећи се да то поправи. Често је наводио да је у „великој тузи и жалости” „у туђој земљи”, са жељом да буде погребен у зетској Светој Гори, на Старчевој горици, изражавајући жељу у првом тестаменту, да се штампарија преда „манастирима на Скадарском језеру”. У првом тестаменту такође стоји да, ако у њега и његовог брата не буде мушких наследника, у Св. Ђорђу венецијанском (грчком), буде један српски поп, „ако се не нађе Србин поп, нека се постави грчки поп”, који ће обављати наручене помене (Пешикан 1994: 80–81).

⁷ „За Србе и српски простор, Вићенца је везао и један посебан, помало бизаран мотив: опсесивно везање свог порекла за српске деспоте. То, истина, не помиње у молби за лиценцу коју је са Де Скиом поднео 1546, али већ у предговорној епистоли исте године свога оца Божидара Вуковића назива потомком ’славнога Вука Деспота и Бранка Вуковића и Стефана деспота’... Ту лозу ’благочасних владавић Српске земље’ води све до Константина Великог, јер тако стоји ’у писму од ројства краљев и цесаров српских’” (Пешикан 1994: 85).

тестамент Ђурђа Црнојевића стоји да је „*ћисан и ѿићисан српским језиком и српским словима*” (Милошевић 1994).

Веома је значајна и штампарија Которанина Јеролима Загуровића (штампа пара српскословенских књига у Венецији 1569–1570). Загуровићи су били истакнута которска (католичка) породица. *Псалтир*, штампан 1569. године, прва је књига Которанина Јеролима Загуровића, а у поговору стоји: „аз грешни мењши од свих чловецех Јеролим Загуровић, властелин од града Котора... штампа сију књигу... Псалтир по грческому језику, а по српскому језику Пев'ц', списана 7070. године (Јаков, штампар)” (Стојановић 1982: 210–211).

Такође је и прва књига, „коју је један Дубровчанин издао на народном језику била ћирилична а не латинична” (Чурчић 1994: 20). Књига *Молићвеник Блажене Госиође* настала је у венецијанској штампарији Ђорђа Русконија (завршена је 1. и 2. августа 1512. године), у издању Дубровчанина Фрање Раткова Мицаловића. Скраћено је названа *Молићвеником* (Чурчић 1994: 20). Дакле, прва књига коју је један Дубровчанин издао на народном језику била је ћирилична. Милан Решетар ју је издао под називом *Српски молићвеник*, и за њу каже да „има ту велику предност да је српска по језику (тј. народном), док су обје Црнојевићеве књиге на чисто црквенословенском (Решетар – Ђанели 1938: 7–8). У документу везаном за *Молићвеник* каже се да је штампана „словима и наречјем српским” (*stampadis in littera et idomate serviano*), штокавским-ијекавским дубровачким нарјечјем, а дато је двојици „Талијанаца да доведу у Дубровник мајсторе за српски језик и српска слова” (*pro imprimendes nonnullis libris in lingua serviana*) (Чурчић 1994: 20).

Као што се види из разних докумената, писмо и језик ових штампаних издања квалификовани су као српски језик и српско писмо.

4. Ћирилица је кроз вјекове, нарочито у посљедњим вјековима, често, као „непожељна”, забрањивана, протјеривана и уништавана.

4.1. Многи моћници су схватили колики значај има ћирилица код Срба па су је у остварењу својих циљева или забрањивали, или су, пак, схватајући њену важност код православног народа, помоћу ћирилице (и књига штампаних ћирилицом), покушавали да придобију и приволе цркву и народ за унијаћење. Штампарија коју оснива Швајполт Фиола, родом Њемац, била је прва окренута православној свијету (Чурчић 1994: 14). Књиге штампане у Кракову, имале су руски предложак, са јужнословенским траговима. Понајвише тих књига доспјело је у Русију, али их је стигло и међу Србе. Због штампања ћириличних књига католичка инквизиција оптужила је Фиолу, па је он новембра 1491. године ухапшен. Истовремено, није била дозвољена продаја ћириличних књига у Кракову (а ово је једна у низу забрана ћирилице) (Чурчић 1994: 15). „Католичке ћириличке књиге представљају важне споменике за историју штокавског наречја у пределима одакле су њихови писци, као и за историју

употребе ћирилице... Разуме се, ова оцена се мења кад је у питању стављање ћирилице у службу експанзије, унијаћења и католичења православаца” (Чурчић 1994: 23). За разлику од католичког, „протестантско ћирилично штампарство имало је само епизодну улогу”. Примож Трубар је покушао да нађе сараднике међу Србима, који би преводили протестантске књиге штампане ћирилицом за Србе и Бугаре. „Не нашавши сараднике међу Србима, Трубар је оставио да и ћириличке књиге припремају Стефан Конзул и Антон Далмата, преводиоци глагољичких књига...” (Чурчић 1994: 23).

Многи владари су у различитом епохама покушавали да забране употребу ћирилице Србима. Српску ћирилицу су забрањивали Марија Терезија, Фрањо Јосиф, Бењамин Калај, Анте Павелић и други (видјети: Стојановић 2012). Забране симбола српског националног идентитета, у првом реду ћирилице, од старне Аустроугарске, претходиле су скоро 150. година Првом свјетском рату и атентату на Франца Фердинанда. За вријеме Првог свјетског рата добијају на интензитету и бескрупулозности. У вријеме Првог светског рата ћирилица је била званично забрањена у Хрватској, БиХ, Црној Гори и у Србији.

4.2. Земаљска влада у Хрватској укинула је учење ћирилице у основним школама почетком октобра 1914. године.⁸ Хрватски сабор је 13. октобра 1914. године донио одлуку о забрани ћирилице у Хрватској.

Забрана о употреби ћирилице пренесена је и на Босну и Херцеговину. Наредбу је донијела Земаљска влада за Босну и Херцеговину (*Glasnik zakona i naredba za Bosnu i Hercegovinu*, XLIX, 11. novembar 1915. godine): Dana 10. novembra 1915. izdata je *Naredba Zemaljske vlade u Sarajevu o upotrebi ćirilice*. U njoj se, između ostalog, kaže: a) ’Sve bosanskohercegovačke vlasti: uredi i zavodi upotrebljivaće u pisanom srpsko-hrvatskom saobraćaju samo latinicu’; b) ’U svim zemaljskim nastavnim zavodima sa srpsko-hrvatskim nastavnim jezikom, upotrebljivaće se samo latinica’; c) ’Knjige u narodnim osnovnim školama štampane ćirilicom, imaju se odmah zamijeniti knjigama štampanim latinicom’; d) Učenici srpsko-pravoslavne vjere prvog razreda ’odmah moraju da prestanu da uče ćirilicu’. Učenici ćirilicu mogu ’upotrebljavati samo u nastavama vjeronauke, a učenje toga pisma prepušta se nastavnicima vjeronauke’” (Okuka 2006: 98).⁹

⁸ „Prve mjere koje su preduzete u Monarhiji nakon izbijanja rata bile su potiskivanje ćirilice iz javne upotrebe. Tako je već 3. oktobra 1914. Zemaljska vlada u Hrvatskoj ukinula učenje ćirilice u javnim osnovnim školama... Novom naredbom Vlade od 3. januara 1915. u Hrvatskoj je ćirilica ukinuta i u radu administracija” (Okuka 2006: 95).

⁹ Код Окуке даље налазимо: „Događaji su dobili svoje ubrzanje osobito sa smjenom u zemaljskoj vlasti Bosne i Hercegovine. Na mjesto Počoreka za poglavara Zemlje došao je general Stjepan Sarkotić, a za njegovog zamjenika dr Nikola Mandić, koji je kasnije bio predsjednik Vlade Nezavisne Države Hrvatske. Obojica su bili potpuno odani Beču i obojica su se zauzeli za isključivi stav prema Srbima i ćirilici... General Sarkotić i ministar rata Korbatin bili su uporni u nastojanju da ubijede Beč o potrebi zabrane ćirilice u Bosni i Hercegovini. Korbatin je u septembru 1915. tražio da se zabrani ne samo ćirilica nego i dalja upotreba naziva *srpsko-hrvatski* te da se ponovo uvede raniji naziv zemaljski jezik. Za njega je naziv srpski, u bilo kojem obliku i bilo kojoj kombinaciji

Прогон и забрана ћирилице пренијела се и на Србију и Црну Гору. У документу (на њемачком језику, који овдје дајемо у преводу на српски) о укидању ћирилице на простору Србије стоји:

„К. у. к. (Царски и краљевски) Војни генерални гувернманат у Србији
Одељ. 8 бр. 597 Рес. 1916.
Предмет: Укидање Ћирилице
За Београд, 12. јун 1916.

АОК (Армијска Врховна Команда) намерава да овим у потпуности укине модерну Ћирилицу у службеном и јавном животу у Војном генералном гувернманату у Србији, евентуално већ од 1. јануара 1917. године. Од почетка нове школске године ће се, отуда, у свим школама учити једино Латиница.

Старословенско црквено писмо у Православној цркви и православној веронауци ће се, насупротив томе, као што је и досад било уређено обавезно задржати.

Окружне команде и мостобранска команда Београд имају до 15 октобра ове године извести о томе, да ли је укидање модерне Ћирилице до наведеног рока, с обзиром на прилике у земљи, практично изводљиво, као и да ли би са политичке тачке гледишта, у погледу расположења становништва, то било прикладно.

Упућује се свим окружним командама, мостобранској команди Београд и окружној команди Београда-града. У име гувернмана: Потпис...”¹⁰

Нова власт је мијењала и ћириличне натписе и називе улица (чак и неких градова): „Берлински Тагблат’ јавља да су улице у Смедереву добиле друге, немачке називе, као Гетеова улица, Штетинска улица, Бранденбуршка улица, итд.” (*Српски гласник* 1916/2: 2); хотел „Пошта” прије се звао „Србија” (*Велика Србија*, бр. 29: 2); Хотел Солун у непосредној близини жељезничке станице добија нови назив „Hotel Wien” (*Beogradske novine*, 23. јануар 1917, бр. 41: 4).

Много је потресних свједочења о укидању ћирилице. У биљешкама Луке Лазаревића¹¹ читамо: „Нема више ћирилице. Мржња према Србима и свему што је српско одредила је Аустријанце да одмах, чим су ушли у Београд, збришу ћирилицу. Нигде се није трпео никакав натпис, никаква фирма. Наређено је да се излупају све плоче на којима су исписана била имена улица варошких. Са зграде Универзитета скинут је натпис ’Миша Анастасијевић свом Отечеству’.

употријебљен, *veleizdajnički*. I pošto je ’po shvatanju južnoslovenskih naroda ćirilčko pismo izraz srpskog jezika’, onda je i ćirilica veleizdajnička pa zato mora biti protjerana. Korbatin je predlagao da se za onoga ko se ogriješi o zabranu ćirilice predvidi novčana kazna u iznosu od 50 do 1000 kuna” (Okuka 2006: 96, 97).

¹⁰ Документ о укидању ћирилице налази се у: Архив Србије, фонд Војни генерални гуверман Србије 1915–1918, Политичко одељење – 8, свеска II, документ 38, скраћено Архив Србије, фонд ВГГ 1915–1918, ПО – 8, св. II, 38.

¹¹ Лука Лазаревић (1857–1936), историчар и филолог, професор и директор у гимназијама у Србији, председник српског Удружења наставника, аутор више књига, објавио је своје записе 1919. године, непосредно након рата (према: Гордана Илић Марковић).

Све трговачке фирме морале су бити замењене другим, латиницом исписаним. [...] Ко је имао, с улице, на својој кући какав год натпис ћирилицом, морао га је уништити.

Пели су се на врх зграде Русије, да би уништили натпис на њој...

Латиница у канцеларијама, у школама, на пошти и телеграфу – свуда. Нигде се не прима никакав напис ћирилицом. Посмртне листе штампане су латиницом..." (Лазаревић 2010: 127).

Након окупације Црне Горе 1916. године, аустријска власт, наредбом генералног гувернера Виктора Вебера (Бр. Е 1873 ex 16. Ž. К.) од 18. септембра 1916. године (према: Брајовић 2005: 171), забрањује употребу ћирилице у школама, установама и поштанском саобраћају, а из школских програма искључује народне епске и патриотске пјесме, као и предмет Српска историја (Матовић 2014: 26). Школска документација, јавна преписка, са незнатним изузецима, одвија се на латиници: латиницом су писана школска свједочанства, школски програми, прављени разни спискови, издавана акта; чак се и црквена кореспонденција одвија на латиници.

Однос према српском језику и ћирилици нашао је посебну примјену у школском систему. У школама је забрањена ћирилица. Поред коришћења латинице, постало је обавезно учење њемачког и мађарског језика. Наставнички кадар је замијењен, у понеким случајевима чак аустроугарским подофицирима (капларима), (Радојевић – Димић 2014: 199).

Поштански саобраћај такође је био обавезан на латиници. О томе у *Vjesniku naredaba*, за Црну Гору, налазимо: „Припушта се само употреба њемачког, мађарског, бугарског, турског и француског језика. Писмена натписа морају бити њемачка или латиницом (*Vjesnik naredaba* од маја 1917. године гледе припуштања рођанског промета. Тачка 6, стр. 14). И у Србији је учињено исто, са закључком: забрањује се употреба ћирилице (*Beogradske novine* 1916: 3). У отварању школа и организовању школског система, окупатор се такође трудио да ништа не препусти случају и све стави у службу аустроугарске политике.

„Школски систем који је постојао у Гувернману разрађен је у документу *Основни принципи за оснивање основних и средњих школа у окупираној области Србије*, у коме су прецизно одређени наставни програм, састав наставног особља и наставни језик... Наставним програмом употреба ћирилице била је забрањена, што је изазвало оскудицу уџбеника јер се чак ни српски уџбеници из Војводине, писани ћирилицом и одобрени на подручју Монархије, нису допуштали у Србији” (Радић – Исић 2014: 87).

На исти начин, као према српској школи, манифестовао се однос окупатора и према српској књижи. У чланку *Српска књига* Лука Лазаревића пише: „Српска књига. Српска књига била је окупаторским властима опасна исто тако као и ватрено оружје. Још првих дана по уласку њихову у Београд, све су књижарске радње затворене. По добивеној концесији, могао је један

по једна књижар отворити радњу, али је морао одмах поднети тачан списак књига које има у радњи. Комисије су прегледале књигу по књигу. Све српске књиге, све ћирилицом штампане, однесене су. Ваљда се и оне рачунају у ратни плен. Изреком је забрањено било књижарима да иједну књигу, ћирилицом написану, држе у излогу” (Лазаревић 2010: 74).

Тако је и са штампаријама: „Затворене су одмах све штампарске радње. Државна штампарија опљачкана је до последње стварчице... Сва ћирилична слова из свију штампарија су уништена” (Лазаревић 2010: 75).

Тако је било и у Црној Гори. За основне школе прописан је нови програм, који је ступио на снагу 1916/17. године.¹² По овом програму уведена је латиница у школама, а из програма је одстрањено све што се односило на Србију, историја, јуначке и друге патриотске пјесме (Ракочевић 1997: 251).

Спаљивање српских књига није потпуно ново у овом последњем рату, српске књиге су спаљиване и у Првом свјетском рату: „У Велесу уколико су старији и озбиљнији људи били резервисани и мало одушевљени доласком Бугара, у толико је одушевљенија младеж, нарочито дечурлија. Иницијативом дечурлије, а подстрекавањем бугарских власти одржан је митинг пред зградом среских власти у Велесу. На митинг је сваки донео српске уџбенике и књиге које је имао, и после неколико одушевљених говора противу Србије и српског режима у Македонији, почело је паљење српских књига. Почетак је дао, кажу ’околински начелник’ који је митинг и отворио подужим говором. По целом Велесу тога дана носиле су се српске књиге и палиле, с повицима погрде на адресу Срба” (*Српски гласник* 1916/24: 1).

4.3. Ни након Првог свјетског рата није било сасвим мирно вријеме што се тиче односа према ћирилици. У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца појављује се идеја о прихватању латинице и „жртвовању” ћирилица (Скерлић, краљ Александар) као нека врста компромиса (којим је требало Срби да изгубе и своје вјековно писмо: ћирилицу, и изговор којим су до Илирског покрета говорили само Срби: ијекавицу).

4.4. У Другом свјетском рату, само десетак дана након преузимања власти, 21. априла 1941, објављена је (од NDH) *Zakonska odredba o zabrani ćirilice*, а ступила је на снагу 25. априла 1941. године, потписана од Анте Павелића. Штампана је у Загребу у *Narodnim novinama*:

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA – KLERIKALNO-NACIFAŠISTIČKA

2. OSNOVNI ZAKONI NDH

a) ZAKONSKA ODREDBA O ZABRANI ĆIRILICE

1. Na području Nezavisne Države Hrvatske zabranjuje se upotreba ćirilice.

---

¹² „У основним школама били су заступљени ови предмети: Наука хришћанска, Читање, Матерњи језик, Рачун, Земљопис, Историја, Биологија (комбинована са привредом, хемијом, ботаником, хигијеном, и пољопривредом)” (Ракочевић 1997: 250).

2. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u „Narodnim novinama”, a provedenje povjerava se ministarstvu unutrašnjih poslova.

U Zagrebu, 25. travnja 1941. Poglavnik: Dr. Ante Pavelić, v. r. Broj XXV-33-Z. p. – 1941.

Predsjednik zakonskog povjereništva pri Poglavniku Dr Milovan Žarić, v. r.

Законску одредбу о забрани ћирилице прати Provedbena naredba ministra unutrašnjih poslova zakonskoj одредби о забрани ћирилице, која гласи:

b) PROVEDBENA NAREDBA MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA ZAKONSKOJ ODREDBI O ZABRANI ĆIRILICE

1. Zabranjena je svaka upotreba ćirilice na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske. To se naročito odnosi na cijelo poslovanje svih državnih i samoupravnih tijela, na urede javnog poretka, trgovačke i njima slične knjige i dopisivanje i na sve javne napise.

Prema tome naređujem: da se na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske odmah obustavi svaka upotreba ćirilice u javnom i privatnom životu.

Svako štampanje ma kakvih knjiga ćirilicom je zabranjeno.

Svi javni natpisi pisani ćirilicom imaju se neodvlačno, a najkasnije u roku tri dana skinuti.

2. Prekršitelji ove naredbe kaznit će se po upravnim oblastima novčano 10.000 dinara i zatvorom do mjesec dana.

U Zagrebu, 25. travnja 1941.

Broj 34-Z. – p – 1941.

Ministar unutrašnjih poslova

Dr Andrija Artuković, v. r.

(*Narodne novine*, 25. travnja 1941)

На простору Црне Горе, италијански окупатор, на самом почетку Другог свјетског рата, уводи назив за језик: *lingva montenegrina*. На страницама *Зетне* рекламира се италијанско-црногорски рјечник, па се каже: „Новостворене прилике нужно намећу познавање италијанског језика као год и за Италијане учење нашег језика. Ради тога од данас почињемо у наставцима објављивати италијанско-црногорски речник, који ће обострано корисно послужити. Сваки наш читаоц ако редовно буде пратио овај речник моћи ће за врло кратко вријеме научити како се говори, чита и пише италијански и црногорски” (*Зетна*, 12. мај 1941. године, број 20, стр. 2).¹³

4.5. Међутим, и поред свих забрана, највише је ћирилица потиснута и заборављена почев од периода „стварања, прокламовања и озакоњења” „равноправности” двају писама: ћирилице и латинице, након Новосадског договора.

---

¹³ Промјну имена језика пратила је и промјена назива улица. У чланку „Враћање старих имена” (Цетиње, 17. маја 1941, *Зетна* бр. 23, стр. 2) стоји: „Цетињске улице којима су била промијењена имена данас су опет добиле своја стара имена. Улица Краља Александра добила је име Краља Николе I; улица Његошева добила је име Катунска; а улица Вилсонова добила је име Зетска”. Ипак, ћирилица није јавно забрањивана.

Ћирилица се у Хрватској није употребљавала код католика, а постепено је нестајала и код православних. Многа истраживања вршена у посљедње вријеме говоре о неадекватном присуству ћирилице у Србији (донекле се боље „држи” у Републици Српској), мада потпунијих истраживања немамо, док је у Црној Гори готово у нестајању у јавној сфери употребе (између 90 и 98% простора заузима латиница), иако се до прије 20 година ћирилица, управо, најбоље држала управо у Црној Гори (о овоме: Стојановић 2012).

4.6. „Равноправност” је резултирала невјероватним догађајем у посљедњем рату. Хрвати су недавно „етнички очистили” све своје библиотеке од српских књига: „библиокластија”, како је названа, у Хрватској однијела је више милиона књига, „техничким одстрањивањем” (*Просвјешта* 2003), спаљивањем и бацањем у смеће, што је проистекло из „два напутка” која су прописивала у Хрватској отпис књига: „Čišćenje knjižnica od nepoćudnih naslova i autora – 'Feral' je otkrio slućajeve u Korćuli, Velikoj Gorici, Slatini i Splitu – odvijalo se poćetkom devedesetih po slućbenim naputcima što su uredno stizali iz vrhova Tućmanova rećima... Još 1992. godine svi ravnatelji školskih biblioteka dobili su na ruke 'Obvezatni naputak o korištenju knjižnog fonda', što ga je potpisala tadašnja ministrica kulture i prosvjete Vesna Girardi-Jurkić... (Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, 7). Drugi naputak, kudikamo gori po sadrćaju, potpisala je stanovita Veronika Čelić-Tica, iz zagrebaćke Nacionalne i sveučilišne knjižnice” (Lasić 2002: 25–26).¹⁴ У документима се за овај „процес” сретaju појмови типа: „излучивање”, „чишћење полица”, „одстрањивање”, „отпис”; „неподобне књиге, идеолошке, српске, савезним језиком писане, ћирилицом писане (штампане, тискане)”, затим: „застарјеле”, „од установа прошлог сустава наслијеђене... књиге”, „непотребне књиге”,¹⁵ „одстањивање књига на српском језику” (Ливада 2002: 13).

¹⁴ Између осталог, у „напутцима” се „основним школама налаже да 'морају' или 'требају' имати у књижицама 'само дјела хрватских писаца и преводилаца (изнимно аутори других националности ако су у попису лектире)'. Упада у очи и то да хрватски писци, дакле, могу бити само хрватске националности...

Експлицитно се прописује да 'фонд школске књијнице не смије садржавати: идеолошки обојену литературу, (...) језично неприкладне, немају мјесто у школској књијници... Тај напутак напосљетку кориснике савјетује да буду у својим поступцима хитрији и ревноснији, и као крајње рјешење одобрава им бацање сувишних књига у стари папир” (Ласић 2002: 7). У складу са тим је и слједећи извјештај: „Прије десетак дана, у Сaborу, потпредседник Владе и министар финансија mr Borislav Škegro изјавио је да ће Влада убудуће потicati оно издаваштво које је потребно хрватској држави... Јавне ће књијнице добити новac да избace књиге на 'srpsком и сличним језицима', односно, на неприкладним и застарјелим пријевцима” (*Просвјешта* 22).

¹⁵ „Обављано је то уз разнолика образложења: излучивање, одстрањивање, отпис..., неподобне, идеолошке, српске, савезним језиком писане, ћирилицом писане (штампане, тискане), затим: застарјеле, од установа прошлог сустава наслијеђених... књига, тј. књијне грађе. А у новије се вријеме јавља и израз непотребне књиге. Никаква образложења наведених атрибуција нису давана, али је сваком проматрању наше стварности из цијелине догађања јасно од куда потичу, која им је функција и камо смјерају (Лешаја 2003: 18)

„Кубични метри” књига проглашавани су вишком (*Просвјета* 2003).¹⁶ „Укупни број унишћених књига готово да није могуће утврдити. Само у загребачким књижницима годишњи отпис деvedesетих премашио је 10 postotaka cjelokupnog fonda” (Lasić 2003: 42). Књиге су изношене на тргове и спаљиване, бацане у контејнере, сметлишта, остајала су права згаришта књига: „Ред за отписивање био је следећи: – све књиге писане ћирилицом; – издања штампана у Србији ћирилицом, латиницом, екавицом, ијекавицом; – сви наслови љевичара и антифашиста; – сва грађа и наслови из НОБ-а; –много наслова чији су аутори жидови и Муслимани; – велик број руских аутора; – велик број филозофа и њихових списа” (Ливада 2003: 14).¹⁷ Свједочанстава о овом чину има, нажалост, много: „Књигоцид, појам којег су државотворни ’културтрегери’ годинама набијали на нос искључиво ’србочетницима’ и ’југокомунистима’ оживотворен је и у Сплиту. Точније, у Градској књижници, која је средином 1997. године наслагала у ходнику Бискупске палаче петнаестак кубичних метара невољених књига, да би их затим прогутао депониј...” (Ласић 2002: 7).

Међутим, сада се у Хрватској јављају и неке нове тенденције. Са једне стране, наставља се стари однос према ћирилици, као посљедица нетрпељивости (јер је она остала у свијести као српско национално писмо). То се манифестовало и кроз најновији отпор у вези са увођењем ћирилице у Вуковару, демонстрацијама, скидањем и уништавањем ћириличних табли и сл. (*Arhiva „Vesti”*, *Večernje novosti*, 6. 9. 2013).¹⁸

¹⁶ „Gradska knjižnica u Splitu proglasila je navodno viškom čak 15 kubičnih metara knjiga. Od 1991. godine u Hrvatskoj se požurilo s generalnim pospremanjem javnih knjižnica, te je 1992. godine samo u Zagrebu otpisano 54.956 knjiga, dok je Gradska knjižnica samo u 1994. otpisala 23.000 svezaka ili deset posto (prema svjetskim standardima otpis od 5 posto dozvoljen je samo u iznimnim prilikama kao što su potres ili poplava). Godine 1996. u knjižnicama grada Zagreba otpisane su daljnje 55.332 knjige, od kojih je samo Knjižnica Bogdan Ogrizović otpisala 17.293 komada, ali ni koju godinu kasnije Knjižnice grada Zagreba nisu dobile od njih izvješće o tome koje su knjige otpisane, po kojim kriterijima i gdje su nestale, te se tek nagađalo da su završile u starom papiru” (Vukov-Colić 2003: 32–34).

¹⁷ „Prikladnim mi se čini završiti ovaj epilog riječima Slobodana Šnajdera (’Sudovanje – ludom radovanje’, ’Novi list’, 29.7.2002.): ’U Korčuli se dogodio strašan knjigocid, u Korčuli se dogodilo nešto posve obratno od svake kulture i civilizacije, napokon nešto kažnjivo po pozitivnim propisima po kojima se mora kazniti poticanje mržnje, vjerske, rasne, nacionalističke, svjetonazorne – mržnja u Hrvatskoj navlači mnogo ruha. Ako se netko tako raduje spaljivanju knjiga, ako netko, štoviše, organizira njihovo – kremiranje, toga se mora podsjetiti na lakonsku procjenu: nakon knjiga, uvijek su na red došle ljudske buktinje!... U vezi pak sa presudom zagrebačkog Općinskog suda, nitko i ne pomišlja s kojim je sve zakonskim odredbama ona u teškom konfliktu – glavno je da šutljiva većina odobrava svekolike žrtve paljenice. Pa Srba u Hrvatskoj ionako više nema, zašto bismo mi onda, kad njih ionako nema, čuvali njihova azijatska pismena? Pa nismo mi Armenci, Azijati, mi smo ljubazan, uljudbeni svijet, mi smo Apolon, mi smo Zapad, mi smo papini, mi smo kultura u civilizacija. Mi smo, braćo, latinica. Tko sve to pak nije, taj će gorjeti. I dok je osoba poput korčulanske lomačarke, bit će i Croatije” (Lešaja 2012: 566–567).

¹⁸ „Скуп ‘Не ћирилици у Хрватској’ на којем се на централном загребачком тргу по полицијским проценама окупило више хиљада демонстраната завршен је нешто пре 14 часова

Истовремено, на другој страни, у новембру 2012. године, у Загребу је одржан научни скуп у НАЗУ на којем је „hrvatska ćirilica” добила посебно мјесто. Академици из Хрватске два су дана говорили о хрватској ћириличкој баштини од 11. до 18. вијека, као богатству хрватске повијесне разноликости” (<http://www.matica.hr/vijenac/488>). Очигледно, без старе српске баштине, нема „пројектоване” утемељености у дубокој историји и у богатом историјском наслеђу. У складу са тим су Хрвати подигли споменик ћирилици – „хрватском писму”, на огради Основне школе у Кочерину крај Широког бријега (освануло је 12 у камену исклесаних ћириличних слова високих 1,4 m, широких метар и дебелих 25 cm). Уз то, прогласили су *Мирослављево јеванђеље* хрватском културном баштином итд.¹⁹

5. Ћирилица је кроз вјекове била на широким просторима српског језика свједок континуитета и идентитета српског језика и књижевности, српске културе, историје; препознатљив знак и симбол; показатељ колико је

уз захтев влади да промени хитно уставни закон о правима националних мањина и да се Вуковар до 18. новембра прогласи градом трајног пијетета у којем никад неће бити уведена ћирилица”, преносе хрватски медији („Око 20.000 људи на скупу ‘Ne ćirilici u Hrvatskoj’”, петак, 27. фебруар/вељјаха 2015, 14:06 СЕТ, <http://www.slobodnaevropa.org/content /zagreb>).

¹⁹ Са највише апсурда јавља се тежња да се најљепши српски споменик, Мирослављево јеванђеље, писан српскословенским језиком, за кнеза Мирослава, сина Завидина (брата Стефана Немање), уврсти у хрватско наслеђе. Али, „образложења” се, с обзиром да се не заснивају на аргументима, веома брзо мијењају. Тако у једном раду налазимо да је то хрватски споменик јер за вријеме владавине Хумом кнеза Мирослава, Хум није припадао држави Немањића („Što se tiče destinatarā, kneza Miroslava, novija historiografska istraživanja [B. Radojković] opovrgla su zabludu starije historiografije prema kojoj bi Miroslav, kao Nemanjin brat, bio politički podređen srpskom velikom županu. Utvrđeno je, da Zahumlje sve do sredine XIII. st. nije politički potpalo pod srpsku nemanjičku državu u ekspanziji, dapače upravo za našeg kneza Miroslava zasvjedočeno je da je bio u vazalnom odnosu prema hrvatsko-ugarskom kralju. Štoviše, dokazano je da Miroslav nije bio Nemanjin brat, odnosno rođeni brat...”), те је он хрватски споменик, ако је настао у Хуму, а, ако је настао у Котору, онда може бити црногорски, али, што је у овом пројекту најважније, никако српски (Zelić-Bučan 2012: 2/2). Мирослављево јеванђеље је, према овом аутору, писано „хрватском ћирилицом”: „То i jest razlog što se neki autori, укључујући i autoricu ovih redaka, umjesto neodređenog, a dosta upotrebljavanog termina ‘zapadna ćirilica’ radije služe nacionalnom oznakom, pak analogno nacionalnim imenima ostalih ćirilskih pisama (ruska, bugarska, srpska, makedonska, rumunjska), za ćirilsko pismo hrvatskih ćirilskih spomenika upotrebljavaju termin ‘hrvatska ćirilica’” (Isto).

На најновијем скупу у Хрватској смишљена је и прича о „два Мирослава”: „Постоје два Мирослава, српски и хрватски. Кнез Мирослав Хумски поистовјећен је с Немањиним братом Мирославом који је једно вријеме такођер био хумски кнез. Отац српског Мирослава није се звао Завида, него је Завида био отац Мирослава Хумског”. Како налазимо код Ђорђа Јанковића: „Негујући овај галиматјас наравно, праве се невешти, заборављајући на ктиторски натпис уклесан на лунети цркве Светог Петра у Бијелом Пољу (истог кнеза Мирослава, истакла Ј. С.), где пише: ‘У име Оца и Сина и Светог Духа ја син Завидин а именом раб Божји Степан Мирослав кнез Хумски сазидах цркву светог апостола Петра’” (Политика. Електронско издање, 11. април, 2013). На основу ових кратких осврта види се колико је оваква политика према језику и културној баштини неоснована, ненаучна, али, истовремено, пројектована и агресивна.

српско наслеђе богато и утемељено (не занемарујући ни глагољицу са почетка српске ћирилскометодијевске писмености, ни латинично наслеђе на српским језиком у посљедње вријеме). У складу са тим треба градити и српску језичку и културну политику.

ИЗВОРИ

- Arhiva „Vesti” *Večernje novosti*, 6. 9. 2013.
Beogradske novine (<http://velikirat.nb.rs/collections/show/>).
Velika Srbija (<http://velikirat.nb.rs/collections/show/>).
Vjesnik naredaba 1917/1: Vjesnik naredaba. С i К. војне управе у Црној Гори. Број I (ново издање. Izdan i razaslan 8. januara 1917. I. Službeni dio. 41.
Vjesnik naredaba 1917/2: Vjesnik naredaba. С i К. војне управе у Црној Гори. Број III. Izdan i razaslan 13. marta 1917. I. Službeni dio. 7.
Политика. Електронско издање, 11. април, 2013.
Српски гласник, <http://velikirat.nb.rs/collections/show>. <http://velikirat.nb.rs/kolekcije>

ЛИТЕРАТУРА

- Грковић-Мејдор 2011: Јасмина Грковић-Мејдор, О формирању српске редакције старословенског језика, *Ђурђеви стијови и Будимљанска епархија*, Зборник радова, Беране – Београд, 43–51.
Zelić-Bučan 2012: Benedikta Zelić-Bučan, *Čiji je evanđelistar kneza Miroslava*, Hrvati Bosne: Herceg Bosna, 2/2 <https://croatianscript.wordpress.com>
Илић Марковић 2014: Гордана Илић Марковић, *Дневник Великој райи. Први свейски рай у ојлегалу српске књижевности и шийамје*, Самиздат Б92, Београд.
Јовановић 1989: Батрић Јовановић, *Црногорци о себи (од владике Данила до 1941)*, Београд: Слобода.
Јовановић 1994: Гордана Јовановић, О језику старих српских књига, *Пет векова српској шийамјарсјива, 1494–1994*, Београд: Српска академија наука и уметности, Матица српска, Народна библиотека Србије, 53–60.
Лазаревић 2010: Лука Лазаревић, *Белешке из окупираној Београда (1915–1918)*, (Прво издање, 1919, Београд), Јасен, Београд.
Ласић 2002: Игор Ласић, ...Праворијек на крају, *Просвјета*, Година 10 (35), број 59 (669), новембар 2003, Тема броја Књиге на ломачи библиокластија, Загреб: Српско културно друштво Просвјета, 5–7.
Lasić 2002: Igor Lasić, Orlovi rano lete u smeće, *Просвјета*, Година 10 (35), број 59 (669), новембар 2003, Тема броја Књиге на ломачи библиокластија, Загреб: Српско културно друштво Просвјета, 24–26.
Lasić 2002: Igor Lasic, Knjižarnice su uništavane sagorijevanjem, *Просвјета*, Година 10 (35), број 59 (669), новембар 2003, Тема броја Књиге на ломачи библиокластија, Загреб: Српско културно друштво Просвјета, 40–42.
Летић 2012: Бранко Летић, Атрибут српски за језик и присмо у старим документима и књижевним дјелима, *Језик и писмо у Републици Српској*, Академије наука и

умјетности Републике Српске, Научни скупови, одјељење књижевности и уметности, Књига 13, 135–151.

Лешаја 2012: Ante Lešaja, Knjigocid. Uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih, Profil knjiga d. o. o., Kaptol 25, Zagreb, Srpsko narodno vijeće, Ilica 16, Zagreb.

Лешаја 2003: Анте Лешаја, Уништавање књижевне грађе – злочин који се занемарује. Издаја интелектуалаца, *Просвјета*, Година 10 (35), број 59 (669), новембар 2003, Тема броја Књиге на ломачи библиокластија, Загреб: Српско културно друштво Просвјета, 18–23.

Ливада 2003: Светозар Ливада, Лепе књиге лепо горе, *Просвјета*, Година 10 (35), број 59 (669), новембар 2003, Тема броја Књиге на ломачи библиокластија, Загреб: Српско културно друштво Просвјета, 8–18.

Vukov-Colić 2003: Davorka Vukov-Colić, Strah i pepeo, Zarez, I/16, 15. listopada 1998, *Просвјета*, Година 10 (35), број 59 (669), новембар 2003, Тема броја Књиге на ломачи библиокластија, Загреб: Српско културно друштво Просвјета, 32–35.

Матовић 2013: Веселин Матовић, *Ћирилица и латиниоторица*, Подгорица – Никшић: Књижевна задруга Српског народног вијећа.

Милосављевић 2002: Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик*, Београд.

Милошевић 1994: Милош Милошевић, *Тесџаменџ Бурђа Црнојевића*, Подгорица – Цетиње.

Okuka 2006: Miloš Okuka, *Srpski na kriznom putu*, Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Пешикан 1994: Митар Пешикан, Лексикон српскословенског штампарства, *Пет векова српског штампарства, 1494–1994*, Београд: Српска академија наука и уметности, Матица српска, Народна библиотека Србије, 71–218.

Радић – Исић 2014: Радмила Радић – Момчило Исић, *Српска црква у Великом рају 1914–1918. Прва свеобухватна историографска студија о стварању српске цркве у Првом светском рају*, Београд – Гацко: Филип Вишњић, СПКД Просвјета.

Радојевић – Димић 2014: Мира Радојевић, Љубодраг Димић, *Србија у Великом рају 1914–1918. Крајка историја*, Београд: Српска књижевна задруга, Београдски форум за свет равноправних.

Ракочевић 1997: Др Новица Ракочевић, *Црна Гора у Првом светском рају 1914–1918*, фототипско издање, Подгорица: ИТП „УНИРЕКС”.

Решетар – Ђанели 1938: М. Решетар – Ђ. Ђанели, *Два дубровачка језичка сџменџа из XVI вијека. Српски мољџвеник оџ џ. 1512*. Ново издање приредио Милан Решетар, СКА, Посебна издања, књига СХХII, Београд: Философски и филолошки списи, књига 32, VII–VIII.

Стојановић 2011: Јелица Стојановић, *Пуџевџма српског језџаџа и ћирилице*, Никшић: Издавачко центар Матице српске Друштва чланова у Црној Гори.

Стојановић 1982: Љубомир Стојановић, Стари српски записи и напџиси, Књига I, Београд: Српска академија наука и уметности, Народна библиотека Србије, Матица српска, фототипска издања књ. 4.

Чурчић 1994: Лаза Чурчић, Видови и огранци раног словенског штампарства, *Пет векова српског штампарства, 1494–1994*, Београд: Српска академија наука и уметности, Матица српска, Народна библиотека Србије, 9–24.

Jelica R. Stojanović

Faculty of Philosophy in Nikšić

Department for the Serbian language and literature

THE SIGNIFICANCE OF THE CYRILLIC ALPHABET FOR THE SERBIAN LANGUAGE AND CULTURE IDENTITY

Summary: In the paper we have presented the continuity and the significance of the Cyrillic alphabet for the Serbian language and literature, culture, spirituality, writing system and literacy. Since the past times the Cyrillic alphabet, as a recognisable sign of the Serbian literacy, was spread broadly, everywhere the Serbian language reached. There are many documents in which the Cyrillic was named as the official Serbian alphabet. This was the result of crisis period when the Cyrillic alphabet, as the sign of the Serbian literacy, was forbidden. In the paper we have pointed out to the historical moments and periods which did not help Cyrillic preservation. This could be confirmed by many examples of destroying the Cyrillic legacy as well as adulteration of the historical and linguistic facts.

Key words: Cyrillic alphabet, preservation, forbidding, the Serbian language, continuity, identity, naming.